

SOSIAALISTEN ONGELMIEN RETORIIKKAA: TAPAUS DOPING

uippu-urheilussa julki tulevia dopingtapauksia uutisoidaan näyttävästi. Värikäs kuvakieli, tunnepitoinen argumentointi sekä tapahtuneen ja sen seurausten mielikuvituksellinen spekulointi ovat kaikki dopingjulkisuutta luonnehtivia piirteitä.

Dopingpuhe on retorisesti monimuotoista, sillä aihetta käsitellään laajalti ja keskusteluun osallistuu yhteiskunnan eri alojen edustajia. Julkisessa dopingkeskustelussa risteilevät itse dopingin ja urheilun lisäksi monet muut aiheet ja näkökulmat, joiden kautta tapahtunutta merkityksellistetään. Tarkempaa analyysiä edeltävässä silmäilyssäkin esiin nousevat myös urheiluretoriikalle tyypillisen kansallisuuspuheen keskeisyys sekä traagisuutta ja vahingollisuutta painottavat sanavalinnat. Miten tämä vahingollisuus perustellaan ja millainen ongelma dopingista tai dopingtapauksista julkisessa keskustelussa konstruoidaan?

Tässä artikkelissa tarkastelen dopingpuhetta, suomalaisen dopingilmiön ja -ongelman määrittelyä, sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksessä retorisen analyysin keinoin. Sosiaalisen konstruktionismin perusajatus on tiedon ja todellisuuden sosiaalinen rakentuminen, ja tutkimustraditiossa painotetaan erityisesti kielen merkitystä näissä prosesseissa. Konstruktionistisesta näkökulmasta kaikki tieto palautuu tulkintaan ja merkityksenantoon, mutta se objektivoidaan erilaisin dialogisin ja yhteiskunnallisin käytännöin ja se näyttäytyy siten inhimillisestä merkityksenannosta riippumattomana. (Berger ja Luckmann 1994 [1966]: 13; Gergen 2001: 162.) Juuri kielellisen merkityksenannon keskeisyyden ansiosta on luontevaa, että yksi konstruktionistisesti orientoituneen tutkimuksen käyttämistä metodeista on retorinen analyysi. Retoriikka ymmärretään tässä Michael Billigin (1987: 62) tapaan kaiken kommunikaation ja ymmärretyksi tulemisen erottamattomana

osana; retoriikka ei siis ole sisällöistä tai merkityksistä erillinen taso, vaan nimenomaan merkityksiä ja sosiaalista todellisuutta luova tekijä. Tämän yhtymäkohdan eli kielen, retoriikan ja sosiaalisen todellisuuden yhteen nivoutumisen myötä sosiaalinen konstruktionismi on myös kielitieteessä käyttökelpoinen ja käytetty teoriakehys (ks. esim. Heikkinen 1999; Pälli 2003: 24–25).

Sosiaalisen konstruktionismin sisällä on tehty jako episteemiseen ja ontologiseen konstruktionismiin. Episteeminen konstruktionismi lähestyy tietoa ja sosiaalista todellisuutta teksteinä ja tekstien välisinä suhteina, kun taas ontologinen konstruktionismi antaa tilaa myös niin sanotulle objektiiviselle todellisuudelle (Edwards 1997: 319). Lähestyn tässä artikkelissa kohdetta, doping-ongelmakonstruktiota, episteemisen konstruktionismin näkökulmasta. Kaikkia teksteissä esiintyviä viittauksia tietoon tai todellisuuteen käsitellään siis viittauksina toisiin teksteihin tai konstruktioihin, osana puhujan retorista keinovalikoimaa. Tässäkin artikkelissa viitataan esimerkiksi urheilujournalismin tradition tai tekstien tuottamisen sosiokulttuurisiin konteksteihin, mutta miellän ne samalla tavoin maailmaa selittäviksi teksteiksi kuin tässä käsitellyt dopingtekstitkin. Traditiota ei siis ymmärretä esimerkiksi yksilön sisäistämäksi skeemaksi tai muuksi mentaalisen maailman »tosiasiaksi», vaan tekstiksi, johon voidaan viitata tai vedota tai joka voidaan kyseenalaistaa. Nimensä mukaisesti episteeminen konstruktionismi keskittyy tiedon konstruoinnin tarkasteluun: kohteiden olemassaolosta tai olemassaolon tavoista emme voi olla varmoja, mutta aina, kun niitä pyritään kuvailemaan ja määrittelemään, siirrytään kielen, diskurssin ja retoriikan alueelle. (Ks. Gergen 1994: 72; Potter 1996: 98; Edwards mp.)

Tämän artikkelin teoreettinen ja metodinen viitekehys rakentuu lähinnä retoriikasta sekä osin diskurssianalyysistä. Retoriikan tutkimuksen tradition keskeisimmät edustajat ovat Kenneth Burken (1962) teoria identifikaatiosta eli samastamisesta ja samastumisesta kaiken retoriikan ytimenä, Chaïm Perelmanin (Perelman 1996; Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971) ajatukset esisopimuksista, yleisökonstruktioista sekä assosiativisesta ja disosiativisesta argumentoinnista sekä Michael Billigin (1987; 1995) ja Kenneth J. Gergenin (1985; 1994) näkökulmat diskursiiviseen psykologiaan. Artikkelin diskurssianalyttisessä osiossa keskeisin teoriatausta on Norman Faircloughin näkemys (1995) diskurssien käytöstä sekä diskurssien keskinäisistä suhteista ja hierarkioista. Käytän diskurssin käsitettä tässä artikkelissa viitatessani tiettyyn sosiaaliseen käytäntöön tai elämänalaaan liittyvään puhetapaan, tekstissä esiin nostettuun näkökulmaan tai tulkintakehukseen. Tapani ymmärtää diskurssi tuo diskurssianalyysin lähelle retorista analyysiä: kummassakin on pitkälti kyse puhujan valinnoista puhetapojen ja tulkintakehysten suhteen. (Fairclough 1995: 2–3; 1997: 59; Shotter 1985: 179–180.)

Kielitieteelle sosiaalinen konstruktionismi ja sille ominaiset metodiset työkalut tarjoavat menetelmän itsestäänselvyyksinä esitettyjen väitteiden ja tekstien ideologisten taustaoletusten purkamiseen. Lingvistinen lähestymistapa puolestaan tarjoaa konstruktionistiselle tutkimukselle välineitä konventionaalistuneiden puhetapojen osoittamiseen sekä niiden kielenainesten erittelyyn, joissa konventionaalistumisen ja objektiivoitumisen prosessit tapahtuvat. Teksteissä konstruoituja merkityksiä voidaan lähestyä retorisina tai diskursiivisina konstruktioina. (Gergen 1985: 6; Potter 1996: 101, 107.) Yksi tärkeimmistä fennistisistä tutkimuksista tämän artikkelin kysymyksenasettelun kannalta on Pekka Pällin (2003) väitöskirja, joka käsittelee ihmisryhmiä diskursiivisina konstruktioina nimenomaan

▷

sosiaalista ja vuorovaikutuksellista aspektia painottaen ja kiinnittyä siten diskursiivisen psykologian traditioon (Pälli mts. 28–29).¹

SOSIAALINEN ONGELMA?

Koska dopingtapauksen yhteydessä käytetään laajalti negatiivisia ilmauksia, kuten *katastrofi*, *kriisi* tai *skandaali*, ja vaaditaan samalla toimenpiteitä dopingilmiön ehkäisemiseksi ja syyllisten rankaisemiseksi, on perusteltua tehdä lähtöoletus dopingista ongelmana, ei-toivottuna ilmiönä. Tämä ei ole kannanotto ilmiön luonteeseen tai sen vahingollisuuteen, vaan julkisen käsittelyn retorikasta tehty ei-analyttinen, kiinnostuksen herättänyt ja tutkimuksen käynnistänyt havainto. Lähestyn dopingretoriikkaa ja siinä tapahtuvaa merkityksenantoa siis rajatusta näkökulmasta kysyen, minkälainen ongelma dopingista julkisessa keskustelussa tuotetaan ja millä keinoin.

Sosiaalisia ongelmia käsittelevän konstruktionistisen mallin ensimmäisiä ja tunnetuimpia esityksiä on John Kitsusen ja Malcolm Spectorin *Constructing Social Problems* (1977). Siinä hahmoteltu sosiaalisten ongelmien määrittelyprosessin vaiheittainen malli on saanut osakseen kosolti kritiikkiä ja parannusehdotuksia, mutta teoksen täsmällistä mallinnusta oleellisempi anti on ajatus sosiaalisista ongelmista julkisina retorisina merkitysnegotieluina tai määrittelykamppailuina. (Ks. myös Hakkarainen 1998: 195–199.)

Määrittelykamppailut ovat myös kamppailuja tai neuvotteluja relevanteista määrittelijäpositioista. Keskusteluun osallistuvien puheenvuoroissa on siis kyse paitsi ilmiön legitimoinnista vakavasti otettavana ja toimenpiteitä vaativana ongelmana myös keskustelijoiden itsensä oikeuttamisesta tilanteen vakavasti otettavina määrittelijöinä. Ongelma-keskusteluun osallistuvien on luotava ja otettava käyttöön itselleen tekstissä ja tilanteessa relevantti ja esittämänsä vaatimuksen kannalta tarkoituksenmukainen puhujaidentiteetti tai -positio. Viittaa tässä artikkelissa termillä puhujapositio lähinnä kulttuurisesti ja sosiaalisesti tunnistettuihin ja tunnustettuihin kategorioihin. Puhujaidentiteetti-termiä käytän puolestaan silloin, kun tarkastelun kohteena ovat puhujapositoiden konstruointi ja käyttöönotto eli ne retoriset keinot, joilla puhujapositioihin pyritään asemoitumaan. (Ks. Harré ja Gillett 1994: 140; Kitsuse ja Spector 1977: 73–74 ; Billig 1987: 193–197; Pälli 2003: 66; Jokinen 1999: 135–136.)

Yksi konstruktionistisesti orientoituneen tutkimuksen haaroista on diskursiivinen psykologia, jossa psykologisten ja mentaalisten tilojen ja prosessien kuvailua tarkastellaan retorisena ja sosiaalisena toimintana. Tällaista puhetta analysoimalla saadaan tietoa tavoista konstruoida ja jäsentää subjektiviteettia ja inhimillistä kokemusta. Tässä diskursiivinen psykologia tulee lähelle lingvistiikan tutkimusalaan ja sille ominaisia tutkimusongelmia. Tunnetoriikalla on tekstin värikyyden ja vaikuttavuuden ohella puhujaidentiteetin konstruointiin ja puhujan asemoitumiseen liittyviä funktioita. (Edwards 1997: 48; Gergen 1994: 178–180.)

¹ Lisäksi ainakin Vesa Heikkisen (1999), Pirjo Karvosen (1995b) ja Anne Mäntysen (2003) tekstintutkimuksen alan väitöskirjat hyödyntävät konstruktionistisiksi katsottavia näkökulmia ja teoreettisia jäsenysmalleja.

TAVOITTEET JA AINEISTO

Aloitan analyysini käsittelemällä sitä, kuinka dopingtapaus nostetaan esiin, joukkoviestinnän agendalle, ja miten se alustavasti määritellään: mitä tapahtui, mitä tämä merkitsee ja mitä tästä saattaa seurata? Ensimmäinen analyysiluvuista tarkastelee lyhyesti myös suomalaisen dopingkeskustelun sosiokulttuurista viitekehystä. Seuraavaksi käsittelem puhujien ja yleisöjen konstruointia dopingkeskustelussa sekä sitä, millä tavoin puhujat kirjoittavat itsensä ja yleisön tekstiin. Millaisia yleisö- ja ryhmäkonstruktioita dopingpuhe tuottaa ja miten puhujat asemoivat itsensä suhteessa niihin? Analyysin lopuksi käsittelem dopingkeskustelussa esiintyviä erilaisia diskursseja. Millaisia diskursseja nostetaan esiin puhuttaessa dopingista ja miten dopingtapausta tulkitaan ja käsitellään näiden diskursisien puitteissa? Miten näitä diskursseja käytetään kontekstoitaessa dopingtapausta tai dopingongelmaa suomalaiseen yhteiskuntaan? En esitä tässä artikkelissa tyhjentävää erittelyä kaikista dopingkeskustelussa käytetyistä diskursseista, vaan tarkastelen joitakin yleisimmistä, niiden liittymistä toisiinsa sekä niiden hierarkkisia suhteita.

Artikkeli pohjautuu pro gradu -tutkielmaani (Virsu 2004), jossa tarkastelin retorisen analyysin keinoin hiihdon maailmanmestaruuskilpailuissa Lahdessa vuonna 2001 ilmilleiden dopingtapauksen käsittelyä kolmessa suuressa sanomalehdessä: Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Turun Sanomissa. Tarkastelu on rajattu 19.2.–5.3.2001 ilmestyneisiin lehtiin eli ensimmäisten dopinguutisten julkaisemisesta siihen, kun aiheen intensiivinen käsittely oli ohi ja dopingjuttujen esiintyminen enää satunnaista. Artikkelin aineistona ovat kaikki tuona aikana mainituissa lehdissä julkaistut dopingia käsittelevät tekstit lukuun ottamatta yleisönosastokirjoituksia. Mukana ovat siis pääkirjoitukset, kolumnit, uutistekstit ja kaikki muu dopingtapauksia käsittelevä toimituksellinen aines.

Olen valikoinut teksteistä tarkempaan analyysiin kohtia, jotka ovat kiinnostavia edellä erittelemieni teoreettisten näkökulmien kannalta. Toinen aineiston erittelyä ja esimerkkien poimintaa ohjannut periaate on sosiaalisen ongelman määrittelyprosessi erilaisine vaiheineen ja näkökulmineen. Tämän artikkelin esimerkkeihin olen rajannut esitettäväksi sen, mikä on ollut kyseisessä tekstissä oleellista kulloinkin käsitellyn ilmiön kannalta.

DOPINGKESKUSTELU ESIMERKKINÄ ONGELMAN
KONSTRUOINNISTA

Urheilujärjestelmän ja urheilujournalismin on sanottu toimivan symbioottisessa suhteessa, minkä vuoksi urheilujulkisuutta ovat perinteisesti luonnehtineet kritiikittömyys ja tunnepitoisuus (Pänkäläinen 1993: 98–99). Dopingtapauksen käsittelyä ohjaavat tunnepitoisen tyylilajin ohella myös tietyt urheilupuhetta yleisemminkin luonnehtivat konventionaaliset metaforiset kehukset, kuten toistuvat analogiat esimerkiksi sodan tai uskonnon merkitysjärjestelmiin.

- (1) Suomalainen hiihto joutui Lahdessa häpeäpaaluun, josta on vaikea päästä irti. Vielä sunnuntaiaamuna Suomen joukkueessa oli kuusi maailmanmestaria. Neljä päivää myöhemmin hiihtäjistä neljä on ruumiina.

▷

--

Miesten edustusjoukkueesta ei ole kuin rippeet jäljellä. Kaikki kolme karpaasia lankesivat miinaan ja ovat uransa pääteasemalla. (HS 1.3.2001)

- (2) On se niin karpaasi-ideologian vastainen. Kollegaani lainaten Isometsä ikään kuin kävi taivaassa ja putosi helvettiin. (MM-hiihtojen kisapappi Jari Laulainen, AL 21.2.2001)

Sota on urheilupuheessa keskeinen metaforien lähdealue. Dopingista puhuttaessa painotukset poikkeavat totutusta: esimerkiksi 1 ruumiit ja miinaan lankeaminen korostavat urheilupuheessa tavanomaisen sodan strategisen ulottuvuuden sijaan kärsimyksen ja menetyksen tasoa. *Miesten edustusjoukkueesta ei ole kuin rippeet jäljellä* tulkituu tässä yhteydessä myös sodan tappioita kuvaavaksi lauseeksi. Dopingisotaan ei kuitenkaan liity ainakaan tässä katsannossa ylevää tai kunniaakasta ulottuvuutta, sillä tapauksien seurauksena *suomalainen hiihto joutui häpeäpaaluun*. Menetystä kuvaavat myös *maailmanmestarien muuttuminen ruumiiksi ja karpaasien lankeaminen miinaan* eli menestyksen ja kunnian äkillinen katoaminen (kansallis)sankarien lankeemuksen myötä. Urheilupuheen draamaatiikka juontuu niin sanotussa normaalitilassa voittamisen ja häviämisen dynamiikasta. Esimerkin 1 mukaan dopingiin liittyvä häviäminen tai tappio eroaa kuitenkin urheilun normaaleista tai urheiluun olemuksellisesti kuuluvista tappioista ja uhkaa urheilijaa sekä tämän viiteryhmiä perustavammalla olemassaolon ja sen oikeutuksen tasolla. Esimerkissä 2 kirkon edustajan puheenvuoro nostaa esiin uskonnollisen tulkintakehyksen. Kulttuurisesti voimakkaan taivas ja helvetti -käsiteparin käyttö konstruoi urheilun voitoille ja tappioille ja urheilulle ylimalkaan hengellisesti latautuneita merkityksiä, kun menestyminen rinnastuu taivaaseen ja dopingista kiinni jääminen helvettiin.

Oleellinen osa keskustelun viitekehystä on tapa, jolla urheilu on asemoitu suomalaisen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, sekä ne merkitykset, joita urheilulle on annettu. Urheilu on liitetty Suomessa monin tavoin erilaisiin kansallisiin konstruoituihin pyrkimyksiin, ja hegemonista tai myyttistä suomalaisuutta määriteltäessä referenssit on usein haettu urheilun maailmasta. (Pänkäläinen 1993: 68; 1998: 53–54; ks. myös O'Donnell 1994: 353–354.) Monissa dopingteksteissä referenssinä tai intertekstinä käytetään nimenoman tätä arvo- ja uskomusperinnettä. Toisinaan viittaukset ovat eksplisiittisiä, mutta useimmiten tällaiset uskomussysteemit toimivat tekstissä hiljaisina piiloteksteinä tai esisopimuksina eli oletuksina siitä, mikä on itsestään selvää tai kaikkien tietämää ja tuntemaa. (Ks. Karvonen 1995b: 107–110; Perelman 1996: 16.) Olemuksellisesti affektiset puhettavat, kuten vetoaminen kansallisiin merkityksiin tai kollektiivisiin tunnetiloihin, ovat laajalti käytetty ja teksti tekstiltä toisinnettu kehys dopingtapauksen ymmärtämiselle.

- (3) Miten käy kilpahiihdon tulevaisuuden? Urheiluhullu kansa on nyt katkerana. (AL 27.2.2001)
- (4) Suomi ja suomalaiset ovat nyt menettäneet kansainvälisen maineensa rehtinä ja rehellisenä kansana. Dopingtapaukset pilaavat maineemme muuallakin kuin urheilun piirissä. (TS 2.3.2001)
- (5) Läpi vuosikymmenten Suomi on rakentanut minuuttaan ja itsetuntoaan urheilun avulla. (AL 4.3.2001)
- (6) Eihän Martti Vainion dopingkäryn aiheuttaman kansallisen häpeänkään pitänyt

voida enää toistua. (HS 2.3.2001)

- (7) Kohu laantuu, otsikot pienenevät, mutta kansallinen trauma jää. (AL 4.3. 2001)

Esimerkissä 3 katkeruus projisoidaan *urheiluhulluksi kansaksi* nimetyn ryhmäkonstruktion kokemukseksi. Konnotaatioiltaan positiivista *kansa*-kokijakollektiivia määrittää ainakin tässä kontekstissa positiiviseksi tulkittava *urheiluhullu*. Osoittamalla ja määrittelemällä kokijan tällä tavoin positiivisesti puhuja osoittaa myötätuntoaan ja asemoituu epävarmassa tilanteessa *urheiluhullun kansan* puolelle. Esimerkki 4 puolestaan konstruoi Suomelle ja suomalaisille kansainvälisen maineen *rehtinä ja rehellisenä kansana* ja esittää sitten tämän maineen olevan yhtäkkisesti menetetyt. Seuraava lause täsmentää maineen menetyksen eli dopingtapauksen vaikutusten ulottuvan muuallekin kuin urheilun piiriin. Puhuja esittää dopingtapauksen pilaavan *maineemme muuallakin kuin urheilun piirissä*, mutta dopingtapauksen vaikutusala ei täsmennetä, vaan uhkakuva jätetään epämääräiseksi. Huomattavaa esimerkissä on myös puhujan asemoituminen: ensimmäisessä lauseessa puhuja nostaa esiin kokijakonstruktion *Suomi ja suomalaiset* ja seuraavassa identifioituu tähän ryhmään käyttämällä omistusliitteistä *maineemme*-muotoa. (Ks. Pälli 2003: 98–100.)

Esimerkissä 5 viitataan puolestaan kansalliseen historiaan ja Suomen minuuden ja itsetunnon rakentamisen prosessiin. Tällaiselle retoriikalle ominaista on Suomen esittäminen yksikkömuotoisena toimijana, yksilöllisten ominaisuuksien kantajana ja mentaalisten tilojen kokijana. Esimerkkien 6 ja 7 *kansallinen häpeä* tai *kansallinen trauma* ovat esimerkkejä tällaisessa retoriikassa hyödynnettävistä konstruktioista, joiden kohdalla voimakas ideologis-affektinen lataus peittää käsitteiden käytön ja ryhmätoimijoihin viittaamisen mielivaltaisuutta ja epämääräisyyttä. Näissä yhteyksissä yksilöpsykologinen ilmiö, tunnetila tai mentaalinen prosessi konstruoidaan kollektiiviseksi ja projisoidaan näin *kansallinen*-attribuutin implikoimaan kansa-ryhmäkonstruktion. Tällainen puhe toisintaa *kansallisen häpeän* ja *kansallisen trauman* kaltaisia fraaseja ja johtaa ennen pitkää niiden vakiintumiseen ja luonnollistumiseen, jolloin niitä saatetaan entistä luontevammin käyttää mitä erilaisimmissa yhteyksissä.

DOPINGTAPAUKSEN ESITTELY JA KATEGORIOINTI

Uusien ja tuntemattomien ilmiöiden saapuminen tietoisuuteemme ja kulttuuriimme vaatii niiden käsitteellistä haltuunottoa, kategoriointia ja korrektien puhetapojen valitsemista. Pekka Hakkarainen (1992) on tutkinut huumeongelman määrittelyä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä sen elinkaaren erilaisia vaiheita ja keskeisiä käännekohtia. Samankaltaista konstruktionistista lähestymistapaa käyttää Titus Hjelm (2005) tarkastellessaan saatananpalvontaa mediailmionä ja julkisissa puheenvuoroissa rakentuvana ja jäsenyvänä sosiaalisena ongelmana. Molemmissa tutkimuksissa keskeistä on tarkasteltavan ilmiön kulttuurinen paikka ja sen uudelleenarvioiminen. Marginaaliset ilmiöt eivät ole laajan huolestuneisuuden arvoisia saati valtaviestimiä kiinnostavia epäkohtia, joten ilmiöt on jollakin tavalla linkitettävä kulttuurin valtavirtaan ja valtaväestön elämänpiiriin. Ongelman legitimoinnin kannalta yksi oleellisista retorisisista seikoista on se, kuinka laajana ja vakava-

▷

na puhuja ongelman kykenee esittämään. Tällöin yleistä on viittaaminen vaikutusalueisiin tai vahinkoihin, joita voidaan tässä vaiheessa vain summittaisesti arvioida. (Kitsuse ja Spector 1977: 8; Hakkarainen 1998: 202–205; Väliverronen 1996: 114.)

- (8) Jari Isometsän dopingkäryn vaikutuksia Suomen hiihdolle on tässä vaiheessa vaikea arvioida, mutta laajaksi sitä voi kuvailla. Kansallisurheilun kannattajat ovat syystä allapäin ympäri Suomen. (AL 19.2.2001)
- (9) Lahden MM-kisojen tapahtumat tulevat todennäköisesti vielä vaikuttamaan niin elinkeinoelämään kuin asemaamme kansainvälisessä politiikassa. (TS 2.3.2001)
- (10) Käryt uhka nuorisokasvatukselle (AL 27.2.2001, otsikko)

Esimerkissä 8 ennakoidaan dopingtapauksen seurannaisvaikutuksia *Suomen hiihdolle*. Vaikutukset määritellään *laajaksi*, vaikka samassa yhteydessä myönnetään, että vaikutuksia on *vaikea arvioida*. Vahingon asemointia kansalliseen viitekehykseen korostetaan mainitsemalla *kansallisurheilu* sekä sen *kannattajat ympäri Suomen*. Esimerkki 9 laajentaa dopingtapauksen vaikutusalaa hiihdon ja urheilun piiristä elinkeinoelämän ja kansainvälisen politiikan alueelle spekulatiivisella ilmauksella *tulevat todennäköisesti vielä vaikuttamaan*. Tällainen eri elämänalueita dopingtapaukseen liittävä retoriikka on tarkoituksenmukaista silloin, kun pyritään vakuuttamaan mahdollisimman suurta ihmisjoukkoa. Urheilun sääntörikkomukset eivät oletettavasti kosketa suurta osaa lukijajoukosta, mutta esittämällä tapaus laajempänä yhteiskunnallisena ongelmana potentiaalisesti kiinnostuneen ja huolestuneen joukon koko kasvaa. Esimerkissä 10 taas dopingkäryt esitetään uhkana nuorisokasvatukselle. Tämä retorinen assosiaatio vetoaa urheilijoiden esikuva-asemaan (ks. Perelman 1996: 86).

Konstruktionistisesti orientoituneen tutkimuksen keskeinen käsite on selonteko, jossa valittu puhuja valitsemastaan näkökulmasta kertoo oman totuutensa eli selvityksen siitä, mistä tilanteesta tai ilmiössä on kyse. Selonteot määrittelevät, mihin ilmiö liittyy ja vaikuttaa tai millaisia seurauksia sillä on yhteiskunnallisessa katsannossa. (Potter 1996: 60–64.) Käsitellen dopingongelman yhteiskunnallista kontekstointia tarkemmin tämän artikkelin viimeisessä luvussa. Selontekojen oleellinen osa on myös tekijöiden ja kokioiden määrittely tai osoittaminen.

- (11) Sunnuntai 18.1. klo 17.00. Virallinen tiedotustilaisuus. Yksi pää putoaa. Jari Isometsän ura on ohi. (AL 19.2.2001)
- (12) Jari Isometsän dopingkäry ei jäänyt suomalaisten ainoaksi häpeätahraksi Lahden maailmanmestaruuskisoissa vaan painajainen jatkuu vielä tänään kun jo toinen suomalainen mieshiihtäjä nousee mestauslavalle. (HS 26.2.2001)
- (13) Suomalaisen maastohiihdon maine on joka tapauksessa mennyt pitkäksi aikaa tästä eteenpäin. Myös menneitä suurtekoja katsellaan nyt tarkemmin ja epäilevämmiin. Kärynneet ja heidän taustavoimansa kantavat suurta taakkaa saattaessaan epäilyksenalaiseksi komeita urheilu-uria. Vertaukset takavuosien dopingsuurvaltaan DDR:ään eivät ole aivan kateettomia. (HS 26.2.2001)
- (14) Suomi on Lahden kisoissa hiihdetty maailmankartalle epärehellisen pelin maana. (TS 2.3.2001)

- (15) Olisiko nyt paneuduttava DDR-läisen moraalil ilmentymiin suomalaisessa urheilussa? (TS 20.2.2001)

Esimerkit 11 ja 12 korostavat teon ja sanktion logiikkaa urheilijajaksilöiden näkökulmasta ja käyttävät esimerkin 1 tapaan kuolemaan liittyvää kuvakieltä (*pää putoaa, mestauslavalle*). Esimerkki 12 nostaa dopingkeskustelulle ominaiseen tapaan kokijaksi yksilön ohella suomalaiset, jotka joutuvat häpeän tahraamaksi ja joiden *painajainen jatkuu*. Esimerkin 13 kolmannesta virkkeestä ei käy ilmi, viitataan *komeilla urheilu-urilla* ainoastaan kärynneiden vai muidenkin (suomalais)urheilijoiden uriin. Jälkimmäisen tulkinnan mukaan teksti nostaa esiin historiallisen ulottuvuuden, vaalitus kansallisen urheiluperinnön. Esimerkissä 14 viittaus suomalaisen urheilun historiaan on sen sijaan kiistaton, kun intertekstinä toimii Hannes Kolehmainen liitetty fraasi Suomen juoksemisesta maailmankartalle. Viittaus rakentaa kontrastin, jossa mennyt asemoituu positiivisesti arvotetuksi pooliksi, rakentavan ja rehellisen urheilun aikakaudeksi, ja nyt dopingiin syylistyneet epärehelliseksi ja kansallista perintöä lokaaviksi toimijoiksi.

Huomattavaa esimerkissä 13 on myös DDR:n nostaminen tekstiin ja suomalaisten toiminnan rinnastaminen *dopingsuurvalta DDR:ään*. DDR tuodaan tekstiin viittaamalla epämääräisesti *vertauksiin*, mutta oleellista tässä on nähdäkseni DDR:n, dopingpuheen kenties raskaimmin negatiivisesti konnotoidun referenssin, esiin nostaminen sinänsä. DDR on dopingretoriikassa eräänlainen dopingtoiminnan arkkityyppi, johon muita dopingtapauksia verrataan joko rinnastaen tai perustavanlaatuista eroavuutta korostaen. Dopingretoriikassa toistuvana viittauskohteena DDR edustaa systemaattista, laskelmoitua dopingkulttuuria erotuksena esimerkiksi satunnaisista lankeamisista kiusauksiin. DDR toimii siis paitsi negatiivisilta konnotaatioiltaan vahvana viittauskohteena ja siten vaikuttavana retorisenä resurssina, myös kulttuurisen rajanvedon välineenä. Kuten asia esimerkissä 15 ilmaistaan, suomalaisessa urheilussa dopingiin voidaan viitata *DDR-läisen moraalil ilmentymänä* (ks. Hemánus 1997: 36). Tämänkaltaista identifioitumisen ja erottautumisen retoriikkaa tarkastelen lähemmin seuraavassa luvussa.

Kontrastit ja vastakkainasettelut jäsentävät retoriikkaa monella tasolla. Ihmisten, arvojen tai muiden elementtien retorisesti konstruoitu konflikti kutsuu yleisön ottamaan kantaa ja identifioitumaan, yleensä positiiviseen valoon asetettuun pooliin. (Burke 1962: 544; Billig 1987: 194; Perelman 1996: 16). Keskeisenä vastakkainasetteluna dopingretoriikassa voi nähdä yhtäältä uhkaavan, tuntemattoman ja ulkopuolisen sekä toisaalta tutun, ikaikaisen me-ryhmän elämänmuotona esitetyn, yhteiseksi ja kansalliseksi konstruoidun alueen välisen jännitteen. Esimerkiksi puhe *yhä syvemmälle huippu-urheiluun luikertelevasta dopingkäärmeestä* (AL 19.2.2001) aktivoi tulkintamalla, jossa ulkopuolinen vaaratekijä tarvelee paratiisimaisen alkutilan. Tällaiselle tulkintatavalle läheinen on retoriikka, joka hyödyntää jännitettä puhtaan tai luonnollisen sekä näiden vastapoolleiksi asetettujen tahratun tai keinotekoisien konstruktoiden välillä.

- (16) Epäilemättä kärähdys on kova paikka Isometsälle, vaikka hän syntipukin roolin torjuukin. Mutta vielä kovempi se on kansalle, joka monivuotisen dopingkohun jälkeen on jaksanut uskoa urheilun puhtauteen. (AL 19.2.2001)

Tässä mainittu *urheilun puhtaus* tai ylimalkaan dopingkeskustelussa esiintyvä puhtaan urheilun idea on monessa mielessä kiinnostava ja urheilu- ja dopingretoriikan taustaideo-

▷

logiaa jäsentävä konstruktio. Dopingiin syyllistymättömiin urheilijoihin viitataan puhtaina, mutta nähdäkseni dopingittomuus ei ole *puhtaan urheilun* ainoa merkitysulottuvuus, sillä tuskin millään muulla elämänalueella on odotuksenmukaista merkityksellistää lain tai sääntöjen rikkomuksia tämänkaltaisella retoriikalla — ikään kuin metafysisinä rajanylityksinä. Nähdäkseni tällaisissa ratkaisuissa voi lukea urheilukielelle ominaisen tunnepitoisuuden ohella syvällisempiäkin retorisia ja ideologisia ulottuvuuksia. Puhtausretoriikka implikoi urheiluun ja urheilijoihin projisoituja ideaaleja sekä toisaalta kontrastin kautta dopingin metafysisistä saastaisuutta. Puhtaan urheilun pitäminen esillä dopingrikkomusten vaikutusalueena tai kohteena konstruoi rikkeille vakavuutta ja merkitystä yksilön tai joukkueen ulkopuolella. Lisäpontta konstruoidulle puhtaan urheilun ja dopingmaailman konfliktille antaa dopingpuheessa toistuva tapa esittää *kansa* tapauksen pääasiallisena vahingonkärsijänä. Esimerkissä 16 nostetaan esiin henkilökohtainen kärehdys ja tarjottu *syntipukin rooli* (tässä vaiheessa Isometsä oli ainoa, jonka dopingriike oli tullut julki), verrataan tai kontrastoidaan tätä yksilön ongelmatilannetta yhtäältä *kansan* ja toisaalta *puhtaan urheilun* kohtaamaa tragediaa vasten ja esitetään eksplisiittisesti kansan kokemus voimakkaampana. Kiinnostavia esimerkeissä 16 ovat myös syyllisyyteen viittaavat sanavalinnat *kärehdys* ja *syntipukin rooli* sekä näiden semanttiset erot. Tässä nimenomaan *kärehdys* määritellään *kovaksi paikaksi* sekä *Isometsälle* että *kansalle*. Dopingkeskustelussa riippuu usein puhujan valitsemasta tulkintakehyksestä, esitetäänkö vahingollisena ensisijaisesti dopingin käyttö vai siitä kiinni jääminen.

Tämäntyyppiset asetelmat ovat voimakkaiden konnotaatioidensa ansiosta käyttökelpoisia monenlaisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Omasta näkökulmasta ei-toivottavien tai vastenmielisten ilmiöiden ja prosessien määrittely luonnottoman tai epänormaalin kaltaisia määritteitä käyttäen ja niin muodoin selkeärajaisia dikotomioita esittävä retoriikka on dopingkeskustelussakin laajalti käytetty strategia. (Ks. Perelman 1996: 146–150.)

PUHUJAT JA YLEISÖT: KANSALLISIA KOKEMUKSIA JA RÖTÖSHERRAJAHTIA

Nykymuotoiseen retoriikan tutkimukseen voimakkaasti vaikuttaneen Kenneth Burken mukaan kaikessa retoriikassa on viime kädessä kyse identifikaatiosta eli samastumisesta tai samastamisesta. Puhuja identifioi tai kategorioi tekstissään ihmisiä ja ilmiöitä ja identifioituu itse ihmisiin, ihanteisiin tai ideoihin. Identifioitumisen kohteiksi tekstiin nostetut elementit määrittelevät siten samalla usein myös puhujan viiteryhmä- tai yleisökonstruktioita. Retoriikkaa analysoitaessa on siis syytä kiinnittää huomiota niihin suorasanaisiin tai hienovaraisempiin keinoihin, joilla puhujia ja yleisöjä sekä näiden jakamiksi oletettuja uskomuksia ja arvoja kirjoitetaan sisään teksteihin (Burke 1962: 522; Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971: 19–23; Heikkinen 1999: 215). Puhujilla tai yleisöillä ei tässä viitata nimettävissä oleviin yksilöihin tai absoluuttisesti rajattavissa ja osoitettavissa oleviin ryhmiin, vaan erilaisiin rooleihin ja identiteetteihin, joita puhujat tekstissä tuottavat, käyttävät ja vaihtavat sekä erilaisiin yleisökonstruktioihin, jotka niin ikään ovat tilanteisesti konstruoituja ja valittuja (ks. Pälli 2003: 137–139). Perelman ja Olbrechts-Tyteca (mts. 31–33) puhuvat tässä yhteydessä universaaliyleisöstä eli kaikkien

potentiaalisten kuulijoiden joukosta ja osayleisöistä eli erilaisista teksteissä konstruoiduista pienemmistä ryhmistä.²

Puhujan asemoituminen ja puhujaidentiteetin konstruointi ovat keskeinen osa määrittely-kamppailuja tai merkitysneuvotteluja. Erilaisten roolien ja teksteihin tuotettujen ryhmien jäsenkategorioiden merkitsemiseen voidaan käyttää erilaisia kieliopillisia keinoja.

- (17) »Entisenä urheilijana olen surullinen, pettynyt ja vihainen», ministeri sanoi. (HS 1.3.2001)
- (18) Pettyneitä olemme myös me ladun varrella tai television ääressä Suomelle hurranneet penkkiurheilijat. (TS 2.3.2001)
- (19) Kyllä tämä on nöyryyttävää sillä tavalla, että olen Suomen edustajana ja itse henkilökohtaisesti uskonut, että meidän pitää kaikin tavoin ajaa puhdasta urheilua kansainvälisessä hiihtoliitossa, hän huomautti. (TS 1.3.2001)

Esimerkissä 17 puhujan tekstiin ja itselleen tuottama *entisen urheilijan* positio tuo sanotulle henkilökohtaisesta kokemuksesta ammentavaa retorista voimaa ministerin institutionaalisen position ohella. Mentaalisten tilojen erittely nivoutuu luontevasti juuri tähän identiteettiin, jonka puhuja tilanteessa aktivoi. Predikaatiivadverbiaalin *entisenä urheilijana* voi katsoa identifioitumisen ohella tai seurauksena ilmentävän ja painottavan asianosaisuutta ja henkilökohtaista kokemusta sekä sitä kautta legitimoivan puhujan kommentaattorin roolia. Esimerkissä 18 puhuja puolestaan identifioituu *Suomelle hurranneisiin penkkiurheilijoihin*. Tämä identifioituminen tukee Suomelle hurraamisen konnotoiman riemun ja dopingtapauksen aiheuttaman pettymyksen kontrastointia. Esimerkissä 19 puhuja konstruoi puhujaidentiteettiään kaksitasoisesti esittämällä predikaatin *olen uskonut* määritteeksi predikaatiivadverbiaalin *Suomen edustajana* sekä adverbiaalikonstruktion *itse henkilökohtaisesti*. Tämä kaksitasoinen identiteetti puolestaan nivoutuu pyrkimykseen kaikin tavoin ajaa puhdasta urheilua. (Ks. Pälli 2003: 81–83.)

Yhteisön ja yleisön retorisen määrittelyn esimerkiksi käy myös uutisoinnin me-skeema eli uutisgenreen sisäänkirjoitettu oletus yleisöstä, jota käsitelty asia erityisesti kiinnostaa ja joka kokee sen julkisen käsittelyn arvoiseksi (Heikkinen 1999: 198). Kollektiivista koki-juutta konstruoivan puheen purkamisessa on avuksi retorikaan tutkimuksessa keskeinen käsite esisopimus, jolla viitataan siihen ideologiseen perustaan sekä niihin arvoihin ja uskomuksiin, joille puhuja perustaa argumentointinsa. Esisopimus toimii kuitenkin kaksisuuntaisesti ja ikään kuin itseään toteuttaen tai oikeuttaen: samalla, kun puhuja sisällyttää tekstiinsä argumentteja, jotka yleisön tai tietyn yleisönosan oletetaan hyväksyvän, hän rakentaa, nimeää ja merkityksellistää näitä ryhmiä nimenomaan tekstuaaliseksi ja diskursiiviseksi toimijoiksi. Tekstin todellisuudessa erilaisia ryhmiä käsitellään homogeenisina ja samanmielisinä yksikköinä ja niitä käytetään ajamaan erilaisia retorisia tarkoituksia. Näin ollen ryhmien ontologiaa voidaan jäsentää eräänlaisena hermeettisenä kierteenä: teksteihin konstruoituja me-ryhmiä uusinnetaan ja vahvistetaan luomalla illuusio konsensuksesta, joka taas perustuu esisopimuksiin, joiden olettaminen puolestaan edellyt-

² Myös universaaliyleisön käsite perustuu oletuksille logiikan ja tiettyjen välttämättä tosien argumenttien hyväksymisestä.

tää samanmielisen ihmisryhmän olemassaoloa kyseisessä puheavaruudessa. (Perelman 1996: 57; Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1971; ks. myös Pälli 2003: 119–120.)

Positiivisen arvottamisen ohella tekstuaalisia ryhmäkonstruktioita voidaan vahvistaa negaation kautta, erottaumalla joistakin ryhmistä tai ominaisuuksista. Me-konstruktioiden tueksi ja samastumisen painokkaammaksi yllykkeeksi teksteihin tuodaan tällöin distinktion eli erottautumisen kohteita. Paikoin erottauminen voi olla tehokas tapa rakentaa me-ryhmän yhteisyyttä, mutta kenties odotuksenmukaisempaa on, että identifikaatio tapahtuu pikemmin positiivisen merkityksenannon keinoin, sillä liiallisen negatiivissävytteisen aineksen tuottaminen tekstiin ei sekään yleensä ole itsemäärättyä tai uskonvahvistuksen kannalta tarkoituksenmukaista. (Burke 1962: 582; Hiidenmaa 2003: 174–178; Pälli 2003: 41, 119–120.)

Identifikaation ja erottautumisen tekniikoita havainnollistaa toisinaan dopingretoriikassa esiin nouseva antielitistinen puhetapa. Tämän puhetavan ilmentymänä voi nähdä dopingrikkeiden nimittämisen *rötöstelyksi* (AL 27.2.2001) tai syyllisiin viittaamisen epiteeteillä *Suomen hiihdon kerma* (20) tai *Hiihtoliiton herrat* (22). Tämänkaltaiset sanavalinnat konnotaatioineen merkityksellistävät tapahtuneen nimenomaan etuoikeutettujen toimijoiden väärinkäytöksiksi luottamus- tai edustusasemassa. Näissä yhteyksissä puhuja samastuu usein suomalaisiin tai kansaan eli siihen osayleisöön, joka tässä kontekstissa konstruoidaan varsinaiseksi vahingon kärsijäksi, sekä samalla erottautuu rötöstelevästä eliitistä.

(20) Suomen hiihdon kerma nöyryytti ylimielisillä dopingtempuillaan uskollisinta tukijaansa, suomalaista penkkiurheilijaa. (AL 28.2.2001)

(21) Ministeri – entinen huipputason uimahyppääjä – sanoi olevansa erittäin surullinen, pettynyt ja vihainen.
Tuntuu, että meidät suomalaiset on pahimmalla mahdollisella tavalla petetty. (AL 1.3.2001)

(22) Nuijamiestentie kymmenen katutason pubissa lyödään biljardipalloa pussiin samaan aikaan, kun Hiihtoliiton herrat pitävät kolme kerrosta ylempänä lehdistötilaisuutta.

Raivoisat kansalaiset eivät polta hotellin edessä polteta suksi- ja sauvakokkoja (sic). Ulkotuli roihuaa tunnelmallisena ulko-ovella.

Hiihtoliiton pomot eivät joudu mätien kananmunien sateeseen. Lynkkaustunnelman sijaan meininki hotellin edessä on arvokas kuin muistotilaisuudessa.

Paavo M. Petäjä ilmoittaa, että maastohiihdon lajijohtaja Antti Leppävuori, miesten päävalmentaja Juha-Pekka Kyrö (sic) ja naisten päävalmentaja Jarmo Riski on vapautettu tehtävistään.

»Ei niitä voi vapauttaa, vaan antaa kenkää ja kovaa», hermostuu publiväki.

Kyrö muistuttaa, että Hiihtoliitossa ei ole syyllistytty rikokseen, vaan urheilusääntöjen rikkomiseen.

»Mitäh?» kysyy kansa ja kommentoi seuraavaa kysymystä »Aika kova». (HS 1.3.2001)

Esimerkissä 20 dopingtapauksen asianosaisiksi asemoidaan *Suomen hiihdon kerma* ja sen uskollinen tukija, *suomalainen penkkiurheilija*. Vastakkainasettelua kärjistää uskollisuuden ja nöyryytyksen kokemusten kontrasti. Tässä puhuja ei eksplisiittisesti asemoidu, mutta vastakkainasettelun arvottava kärjekkyyden osoittaa myötätunnon ja samastumisen kohteeksi suomalaisen penkkiurheilijan. Esimerkissä 21 puhuja puolestaan identifioituu

eksplisiittisesti sekä suomalaisten että petettyjen joukkoon. Kummassakin esimerkissä voi lukea esisopimuksen suomalaisesta uskollisuudesta tai rehellisyydestä, jotka voimistavat nöyryyksen tai petetyksi tulemisen intensiteettiä ja jotka *Suomen hiihdon kerma* tai *hiihtoliiton pomot* ovat vetäneet lokaan.

Myös esimerkissä 22 kansan kokemusta ja toimijuutta konstruoidaan ja arvotetaan eri tavoin. Tavallisen kansan ja dopingrötöstelijöiden vastakkainasettelua tuottavat pubin asiakkaisiin viittaavat nimitykset *pubiväki* ja *kansa* sekä toisaalta Hiihtoliiton johtajiin viittaavat nimitykset *herrat* ja *potot*. Kontrasti syntyy myös asetettaessa erilaiset puhettavat tai puheen rekisterit rinnan: Paavo M. Petäjän käyttämän teknisen *vapauttaa tehtävistään* -termin vaihtoehdoksi esitetään yleisön hermostumisen kuvauksen ryydittämänä kansanomainen *antaa kenkää*. Kieltomuodoilla *eivät polta*, *eivät joudu* ja postpositiorakenteella *lynkkaustunnelman sijaan* puhuja kuvaa ei-tapahtunutta, mutta esittää nämä ei-tapahtuneet mahdollisina tai peräti odotuksenmukaisina reaktioina. Ei-tapahtuneen tekstiin nostamisen implikaationa voi lukea kansaa positiivisesti arvottavan argumentin: nämä teot olisivat oikeutettuja tai ainakin odotettavissa olevia, mutta siitä huolimatta kansa säilyttää arvokkuutensa. Huomattavaa on sanan *kansa* käyttö — ilmeisesti juuri sen positiivisten konnotaatioiden vuoksi — myös metonymisesti: kenen tahansa nimeämättömän henkilön toiminta voidaan esittää kansan toimintana. Näin tapahtuu kysymyksen »*Mitäh?*» yhteydessä: esitettäessä kysymys tai huudahdus kansan kollektiivisen reaktion kuvauksena retorinen teho on aivan toinen kuin jos kyseessä olisi yksittäinen huudahtaja.

Toimijuuden retoriikassa keskeinen toiminnan ja tapahtumisen esittämisen strateginen muuntelu on yleinen retorinen keino myös dopingpuheessa.

- (23) Hiihtoliiton uskottavuus on saanut Lahdessa ikävän tahrn, joihin ei ole enää varaa. (TS 20.2.2001)
- (24) Suomen hiihtoliittoon ei voi luottaa. (TS 2.3.2001)
- (25) Mäkihypyn ja yhdistetyn edustajat selvisivät testeistä puhtain paperein. Maastohiihdon katastrofi kuitenkin heittää varjon syyttömienkin päälle. (AL 1.3.2001)
- (26) Häpeän varjo lankeaa myös puhtaiden hiihtäjien ja koko suomalaisen kilpahiihdon ylle. (TS 1.3.2001)
- (27) Nyt Myllylän liikeyritys karahti kuitenkin konkurssiin niin rajusti, että kaikki hänen saavutuksensa tullaan kyseenalaistamaan. (TS 1.3.2001)
- (28) Valtuuston pöydällä on valmiiksi oltava koko Hiihtoliiton johdon, sekä luottamus- että palkatun johdon, eropaperit. Jos Suomen maastohiihto aiotaan vielä joskus nostaa jaloilleen, on se aloitettava uusin voimin. (AL 1.3.2001)

Impersonaatiota ja nominalisaatiota eli tekijän tai puhujan häivyttämistä ja tekojen esittämistä (inhimillisistä toimijoista riippumattomina) tapahtumina käytetään ainakin kolmella tavalla. Ensinnäkin puhuja voi projisoida oman suhtautumistapansa kohteen ominaisuudeksi puhumalla esimerkiksi otteen 23 tapaan *uskottavuudesta*, jota voi pitää yhtenä dopingkeskustelun iskusanoista (ks. Karvonen 1995a: 160). Puhuja saattaa myös esittää nollapersoonarakennetta käyttäen tietyn suhtautumistavan väistämättömänä etäännyttämällä subjektiivisen näkemyksensä kuten esimerkissä 24 *ei voi luottaa*. Toiseksi epäilysten

▷

ja syytösten julki tuominen voidaan esittää puhujasta riippumattomana tapahtumana esimerkiksi *katastrofi heittää varjon-* tai *varjo lankeaa-*tyyppisiä rakenteita käyttäen, kuten esimerkeissä 25 ja 26, tai passiivirakentein, kuten esimerkissä 27. Kolmanneksi erilaisia toimenpiteitä koskevia vaatimuksia voidaan esittää häivyttäen puhuja eli vaatimusten esittäjä. Tällöin tulevat kyseeseen esimerkin 28 *on oltava* ja *on aloitettava* -tyyppiset välttämättömyyttä konstruoivat modaali-ilmaukset. (Ks. Hiidenmaa 2000: 55–56; Potter 1996: 156–157.) Sen lisäksi, että impersonaatiota tai nominalisaatiota hyödyntävät puheaktit näyttäytyvät objektiivisina todellisuuden kuvauksina, voidaan näillä keinoin puhujan henkilökohtaisia näkemyksiä ja mielipiteitä esittää määräämättömän laajojen ihmisryhmien jakamina. Tällöin puhujan positio muuttuu henkilökohtaisesta kokijasta joko neutraaliksi tiedon välittäjäksi tai laajemman samanmielisen joukon puolestapuhujaksi. (Pälli 2003: 117–118.)

Puhujan objektiiviseksi tai neutraaliksi tarkkailijaksi asemoiva puhetapa asettuu monissa dopingpuheenvuoroissa tunnepitoista rekisteriä tasapainottavaksi ja täydentäväksi. Affektinen puhetapa ja kokemuksellisen position konstruointi tuovat tekstiin henkilökohtaisuutta ja samastumisen edellytyksiä, kun taas objektiivinen tai analyttinen positio lisää uskottavuutta siirryttäessä kovan faktapuheen rekisteriin, eriteltäessä esimerkiksi rahassa mitattavia tappioita tai spekuloidessa erilaisilla tapauksen seurannaisvaikutuksilla eri elämänaloille. (Ks. Gergen 1994: 176–177.)

DISKURSSIEN JA TULKINTAMALLIEN KÄYTÖSTÄ

Käsittelen diskursseja tässä yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti arvetettuina ja merkityksellistettyinä puhetapoina, jotka ovat osin hierarkkisissa suhteissa toisiinsa. Joillakin diskursseilla on enemmän painoarvoa kuin toisilla erityisesti perättäessä yleisen huolestuneisuuden lisääntymistä tai vaadittaessa erityisiä toimenpiteitä asiointilan suhteen. Voidaan ajatella, että jokaisessa yhteiskunnassa on jokaisena historiallisena ajanhetkenä tiettyjä argumentteja, diskursseja tai tulkintamalleja, joiden merkitystä tai arvoa ei yleensä kyseenalaisteta. Näiden nivominen osaksi ongelmakonstruktiota on vastaanottajalta reagointia vaativa teko, koska vastaanottaja oletusarvoisesti kuuluu esille nostettuun me-ryhmään. (Billig 1987: 234–235; 1995: 8–9; Fairclough 1997: 142–143.)

Esimerkiksi yhteiskunnallisesti vahvat talouden tai terveyden tulkintakehykset eivät sinällään vaadi perustelukseen muita diskursseja, vaikka vahvatkin diskurssit voivat tuki esiintyä rinnakkain ja tukea näin toisiaan.

- (29) Douppaus on tuomittu perusteellisesti ilman minuakin, mutta silti kysyisin, kuinka kärähtäneet, sponsorirahoja ja valtion tukea imuroineet hiihtäjät kehtasivat paeta managerien, asianajajien ja poikittain tielle ajettujen traktorien taakse ja parkua, että heitä on harhautettu: luulin, että se oli sokerisuolaliuosta... (HS 4.3.2001)
- (30) Dopingin käyttö vaarantaa urheilijoiden terveyden, mutta silti sitä käytetään menestyksen hintana. (HS 1.3.2001)

Esimerkissä 29 raskauttavana asianhaarana esitetään sponsorirahojen ja valtion tuen imurointi. Hiihtäjistä rakennettua kuvaa luonnehtivat siten yhtäältä laskelmoisuus sekä

toisaalta koomisuus, jota luovat sanavalinnat *paeta* ja *parkua*. Esimerkissä 30 taas aktiivoidaan terveysdiskurssi viittaamalla terveyden vaarantamiseen.

Jo antamalla puheenvuoroja eri yhteiskunnan alojen edustajille aktivoidaan erilaisia diskursseja ja tulkintamalleja. Tällainen tiedotusvälineiden portinvartijuudeksikin kutsuttu puheenvuorojen jakovalta on osa sosiaalista todellisuutta tuottavaa rakennetta. Tiedotusvälineiden diskurssikäytännöt luovat foorumin yhteiskunnalliselle keskustelulle ja sosiaalisten ongelmien määrittelyprosesseille. Lisäksi ne tarjoavat kenelle tahansa puheenvuoron käyttäjälle laajan diskurssikartan, jolla liikkuen eri puhetaipien ja osakeskustelujen aktivointi ja yhdistely toimivat retorisen esityksen lähtökohtina ja rakennetekijöinä. (Ks. Fairclough 1997: 86–88, 77; Heikkinen 2000: 74.) Pertti Hemánus (1997) erittelee tutkimissaan dopingia käsittelevissä ylioppilasaineissa toistuvia diskursseja ja nimeää kaksi hallitsevaa, terveys- ja moraalidiskurssin, sekä näiden lisäksi harvinaisemman, mutta yhtä kaikki toistuvan keinotekoisuusdiskurssin. Näiden lisäksi toistuvia elementtejä dopingkeskustelussa ovat havaintojeni mukaan ainakin kansallisten arvojen diskurssi (32, 33), talous- (29) ja kasvatusturssit (10) sekä dopingin juridista uudelleenmäärittelyä peräävä (34) puhetapa. Näiden konventionaalistuneiden diskurssien käyttöönotto ei vaadi liiemmästi perusteluja, vaan puhuja voi rakentaa oman dopingpuheenvuoronsa vapaasti tällaisia vakiintuneita tulkintakehyksiä hyödyntäen. (Ks. Fairclough 1995: 188–189; Wetherell ja Potter 1988: 146–155.)

- (31) Monien mielestä myös sallitut vippaskonstit, kuten ns. alppimajat, kertovat ikävällä tavalla harjoittelun – ja sitä myötä myös suoritusten – keinotekoisuudesta. (AL 26.2.2001)

Sisällöltään hämävät käsitteet *harjoittelun keinotekoisuus* tai *suoritusten keinotekoisuus* edustavat samantyyppistä retoriikkaa kuin urheilun puhtaus esimerkissä 16. Tällainen retoriikka perustuu assosioimilleen kontrasteille ja vastakohtapareille: oleellinen osa esimerkin retorista voimaa ovat käsitteen *keinotekoinen* mahdolliset vastakohtat: aito tai luonnollinen. Kritisoidulla *harjoittelun ja suoritusten keinotekoisuutta* puhuja esittää implisiittisesti toiveen, tai ainakin nostaa diskurssiin illuusion harjoittelusta ja suorituksista, jotka saattaisi määritellä aidon tai luonnollisen kaltaisin käsittein. Kiinnostavaa esimerkissä 31 on myös poikkeaminen dopingretoriikalle ominaisesta legalistisesta puhetavasta kritisoidulla myös sallittujen keinojen käyttöä (ks. Hémanus 1997). Ilmaus *sallitut vippaskonstit* määrittelee osan harjoittelumetodeista arveluttaviksi tai vilpillisiksi. Tosin *monien mielestä* etäännyttää puhujan itse kannanotosta — ja esittää mielipiteen määrittelemättömän laajan joukon jakamana.

Kansallisista arvoista ja symboliikasta ammentava puhetapa on yksi yleisimmin käytetyistä dopingretoriikan diskursseista. Tällainen erilaisin yhteiskunnallisissa käytännöissä tuettu ja ylläpidetty diskurssi on nykyäänkin erilaisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa vahva ja vaikeasti kyseenalaistettava tulkintakehyks ja argumentaation perusta (Billig 1995: 60, 72). Dopingretoriikan konstruoimana varsinainen ongelma ja uhka sijoittuvat ennen kaikkea suomalaisuuden, suomalaisen urheilun ja siihen projisoitujen kansallisten arvojen ja ideaalien tasolle. Ideologiseen esisopimukseen liittyvät myös suomalaisuutta konstruoivat tekijät, joihin viitataan kuin tässä konstruoidun me-ryhmän eli suomalaisten tuntemiin ja jakamiin uskomuksiin.

▷

- (32) Ministeri korosti, että suomalainen yhteiskunta perustuu arvoihin ja moraaliin ja että nämä arvot on osassa hiihtoliittoa unohdettu. (AL 1.3.2001)
- (33) — Tosi pahalta tuntuu. Urheilun merkkihahmojen menestyksellä on mitattu, löytyykö meistä vielä kansakuntana sitä talvisodan yhteishenkeä. Tämmöinen tietysti romahduttaa sitä kuvaa, Riekkinen pohtii. (TS 1.3.2001)

Esimerkissä 32 *arvot* ja *moraali* esitetään yleisinä käsitteinä, täsmentämättä. Voidaan ajatella, että puhuja olettaa kaikkien kuulijoiden tai *suomalaisen yhteiskunnan* jäsenten ymmärtävän, mihin arvoihin ja millaiseen moraalikäsitteeseen hän viittaa ja että kaikki myös tunnustavat tämän ideologian. Yhtä kaikki konnotaatioiltaan myönteiset *arvot ja moraali* esitetään kaikelle toiminnalle välttämättömänä perustana, kun taas *osassa hiihtoliittoa* tämä perusta puuttuu. Näin rakentuu kontrasti arvotietoisien ja moraaliltaan korkean *suomalaisen yhteiskunnan ja hiihtoliiton* välille. Lausuman voi lukea paitsi suomalaisen yhteiskunnan moraalisen profiilin korotuksena myös erottautumisena dopingista menestymisen strategiana. Esimerkissä 33 määräisyyttä ilmaiseva pronomini *sitä* substantiivilausekkeissa *sitä talvisodan yhteishenkeä* ja *sitä kuvaa* konstruoi esisopimusta suomalaisten kollektiivisesti jakamasta kansallisesta identiteetistä tai erityisesti suomalaisen kansanluonteen piirteisiin liittyvistä jaetuista käsityksistä. Tämäkin esimerkki valaisee esisopimuksen retorista luonnetta: aiempaan keskusteluun vetoava *se*-tarkenne määrittelee puhujan esittämän tutuksi puhetilanteessa läsnä oleville, vaikka kyseessä ovat puhujan tuottamat, merkityksellistämät ja käyttämät konstruktio (ks. ISK 2004: 1357–1358). Nämäkin esimerkit liittyvät uutisoinnin me-skeemaan ja kansallisen tason deiktiseen viittaamiseen (Billig 1995: 105–106). Toisaalta puhuja tuo esimerkissä 33 tekstiin kansallisen historian, jonka kautta suomalaisuutta ja suomalaisen urheilun nykyhetken alennustilaa peilataan.

Vaikka tarkastelluissa teksteissä dopingiin suhtaudutaan sekä eettisenä että pragmatistisena kysymyksenä jokseenkin yksimielisesti, myös eräitä vastadiskursseja on osoitettavissa. Tosin näissä yhteyksissä vastadiskurssien argumentatiivinen funktio ei ole haastaa hegemonista tulkintamallia vaan pikemminkin tukea sitä: vaihtoehdot diskurssit esiintyvät teksteissä puhujien ehdoilla, jo lähtökohtaisesti arveluttavassa valossa esitettyinä imaginäärisinä vastustajina.

- (34) Erityisesti luvattomien hormonien kauppa ja salakuljetus on yhä enemmän kytköksissä huumorikollisuuden markkinakanaviin. Myös riippuvuus ja terveysvahingot yhdistävät dopingia pahimmillaan huumeongelmaan.
Välityksen kriminalisoinnilla voidaan kitkeä sairaut dopingongelmat puutumatta liiaksi kansalaisten vapauteen tehdä tyhmyyksiäkin. (AL 20.2.2001)

Esimerkissä 34 puhuja ennakoi vastadiskurssin argumentaation, redusoi sen keskeisen premissin eli yksilön itsemääräämisoikeuden *vapaudeksi tehdä tyhmyyksiäkin* ja asettaa vastadiskurssin näin vähättelevän ironisesti alisteiseksi lakiin ja järjestykseen vetoavalle puhetavalle. Diskurssit tai tulkintakehykset asetetaan tällä tavoin hierarkkiseen suhteeseen, jossa puhujan ja oletetun osayleisön tunnustama arvoperusta nostetaan dominoivaksi malliksi. Huomattavaa esimerkissä on myös eri diskursseja yhdistelemällä konstruoitu monitahoinen uhkakuva, jonka ytimessä on huumorikollisuuden synkkä elementti. Predikaatit *on kytköksissä* ja *yhdistävät* liittyvät dopingin assosiativisen argumentaation keinoin huumorikollisuuteen ja huumeongelmaan. Tällaista argumentaatiota voidaan pitää

ajan hengen ja yhteiskunnallisen ilmapiirin suhteen tiedostavana ja sensitiivisenä tapana rakentaa teksti; assosiaatiot rikolliseen alakulttuurin ja erityisesti huumausaineiden maailmaan ovat puheenaiheesta riippumatta vaikuttavaa sekä huolestuneisuutta ja reagointia vaativaa retoriikkaa. Myös kvantifioiva *yhä enemmän* rakentaa kuvaa vaivihkaisesti laajenevasta, toimenpiteitä edellyttävästä ongelmasta. Yhteiskunnallisesti painokkaan huumausainereferenssin ohella esimerkiksi aktivoidaan myös terveysdiskurssi rinnastamalla dopingin *terveysvahingot* huumeongelmaan sekä dopingin juridista uudelleenmäärittelyä — eli käytännössä rangaistusten lisäämistä — peräävä diskurssi esittämällä välityksen kriminalisointia.

Toinen legalismin ja moralismin luonnehtiman dopingkeskustelun diskursiivisista hierarkioista tuotetaan niissä tilanteissa, joissa tapahtunutta suhteellistamaan pyrkivä tai huippu-urheilun »realiteetteihin» vetoava moraalirelativistinen diskurssi esitetään yksinomaan välinpitämättömyyttä tai nihilismia implikoivana puheena.

- (35) Sillä oletuksella puolustautuminen, että varmasti muutkin rikkovat sääntöjä on luisumista juuri väärään suuntaan; alas relativistisen moraalin loputonta alamäkeä. (TS 1.3.2001)

Esimerkissä 35 relativistinen argumentti *varmasti muutkin rikkovat sääntöjä* esitetään moraalialia rapauttavan ajattelutavan ilmenemänä. Tämänkaltaiset viittaukset dopingin oletettuun yleisyyteen ovat yksi dopingkeskustelun läpikäyvistä juonteista. Näin dopingpuheessa on läsnä kaksi näennäisesti ristiriitaista puhetapaa: yhtäältä puhtaan urheilun ihannetta ylläpitävä diskurssi sekä toisaalta pragmaattisen pessimistinen diskurssi, jossa huippu-urheilu esitetään kyynisenä liiketoimintana ja doping tässä kontekstissa odotuksenmukaisena lieve- tai seurannaisilmionä. Se, että näitä kahta puhetapaa pidetään jatkuvasti yllä ja esillä, tuottaa dopingkeskusteluun ja muuhunkin urheilupuheeseen kiinnostavia jännitteitä, argumentteja ja retorisia kuvioita.

LOPUKSI

Tässä artikkelissa olen käsitellyt dopingongelmaa konstruoivassa puheessa toistuvia retorisia keinoja ja puhetapoja, diskursseja. Koska artikkeli pyrkii olemaan jonkinlainen yleisesitys dopingongelmakeskustelusta, jää moni kiinnostava ja monitahoinen dopingretoriikan ilmiö käsitellyksi ainoastaan viittausnomaisesti. Esimerkiksi dopingkeskustelun moraalipuhe, dopingtapausten luonteeseen ja syyllisyyden asteisiin viittaavien ilmausten semantiikka tai urheilun olemusta tai ideaalia määrittelevä normatiivinen retoriikka olisivat kukin yksin kiinnostavia ja soveltuvia laajemman tutkimuksen kohteiksi.

Yksi ongelmaretoriikan ja ongelman konstruoinnin prosessin tärkeimmistä vaiheista on huomion herättäminen, ilmiön määrittely ja vakuuttavan vetoituksen muotoilu huolestuneisuuden ja toimenpiteiden lisäämiseksi. Tässä vaiheessa oleellista on syyllisten ja toiminnan tai tapahtumien vaikutusalan osoittaminen ja mahdollisten riskien ja uhkakuvien arviointi sekä vahingon kärsijöiden ja muiden asianosaisten osoittaminen. Dopingretoriikka kiinnittyy tässä usein kollektiivista kansallista toimijuutta ja kokijuutta konstruoivaan lähestymistapaan. Dopingrikkomusta käsitellään tässä retorisisessa kehyksessä yksittäisten

▷

toimijoiden rikoksen ja rangaistuksen problematiikkaa laajempaan kysymyksenä. Tässä puheavaruudessa doping näyttäytyy muista urheilun sääntörikkomuksista poikkeavana, vakavampana ja aivan erilaisia merkitysulottuvuuksia saavana ilmiönä. Tällainen retoriikka merkityksellistää dopingtapauksen *puhtaan urheilun* tai *suomalaisen rehellisyyden* kaltaisten kulttuuristen kategorioiden ja vaalittujen illuusioiden rajoja koettelevana tapahtumana. Sen sijaan, että rikkeet olisivat virallisen sanktioinnin myötä ikään kuin systeemin sietämiä vastoinkäymisiä, määrittelevät dopingtapaukset sosiaalisen todellisuutemme peruselementtejä uudelleen.

Urheilusuoritusten tai urheilijoiden määrittely *puhtaiksi* tai *keinotekoisiksi* implikoi eräänlaista idealismia, rajoiltaan kiistattomien kategorioiden vaatimusta tai toivetta. Esimerkiksi *puhdas urheilu* -fraasin toistuminen dopingretoriikassa ilmentää normatiivisnostalgisia käsityksiä siitä, millaista urheilun tulisi olla tai peräti siitä, millaista se on ollut joskus, ennen turmeltuneisuuden aikaa. Normatiivinen käsitys tai ihanteellisen urheilun aktualisaatio saattaa siis tässä retoriikassa sijoittua ideaalimaailman ohella myös menneisyyteen, kansalliseen urheiluhistoriaan. Suomalaisen dopingtapauksen kontekstointi suomalaisen urheilun suureen kertomukseen on yksi tavoista konstruoida tapahtuneelle yksittäisen urheilijan rikettä suurempaa merkityksellisyyttä ja vahingollisuutta. Puhtauden vaade ei liity välttämättä yksinomaan dopingin saastaisuuteen, vaan erottautumiseen kaikkinaisesta *keinotekoisesta*, joka nykymuotoiseen urheiluun on pesiytynyt.

Puhtaan urheilun ja saastaisen dopingin ohella dopingretoriikalle ovat tyypillisiä myös muunlaiset vastakkainasettelut ja kontrastit. Yksi dopingretoriikan järeimmistä keinoista on viittaaminen DDR:ään. Retorisena elementtinä DDR toimii vastakohtana fantastis-nostalgiselle *puhdas urheilu* -idealismille. Laskelmoidun ja systemaattisen dopingin arkkityyppinä DDR edustaa suomalaiskansallisen urheilun viitekehyksessä pimeintä toiseutta, johon vertaamalla dopingrikkomuksille saatetaan konstruoida erilaisia törkeyden asteita. Toinen dopingkeskustelussa toistuvista vastakkainasetteluista tuotetaan antielitistisellä retoriikalla, jossa doping esitetään etuoikeutettujen toimijoiden rötöksenä ja positiivisesti arvotettu kansa-yleisökonstruktio vahingonkärsijänä. Selvärajaisia dikotomioita esittävä retoriikka on dopingkeskustelussakin laajalti käytetty lähestymistapa ja keskeinen elementti mahdollisimman vaikuttavaa ilmaisuvoimaa hakevissa kärjistyksissä ja vastakkainasetteluissa.

Dopingretoriikalle on ominaista vetoaminen kansallisiksi konstruoihin merkityksiin, kuten kansalliseen identiteettiin, maineeseen tai kollektiivisesti koettuihin mentaalilmiöihin. Suomalaisuus ja suomalaisuudelle konstruoidut merkitykset ja ominaisuudet ovat myös dopingkeskusteluun osallistuvien suosimia itsemäärittelyn välineitä. Kansan nostaminen puhujan viiteryhmäksi tai kansaan viittaaminen positiivisesti arvotettuna yleisökonstruktiona on dopingretoriikassakin laajalti käytetty retorinen strategia. Toisaalta urheilu keskustelun yhtenä viitekehysnä tarjoaa tilaisuuksia asemoitumiselle ja itsemäärittelylle. Käytettyjä ovat esimerkiksi juuri kansallisretoriikan värittämä uskon, luottamuksen ja vilpittömyyden luonnehtima kannattajapositio tai vaikkapa toisella tavoin kokemuksellinen ja asianosainen entisen urheilijan positio. Vetoaminen teksteissä oletettuihin yleisöihin on yksi retoriikan peruselementeistä. Erityisesti kielitieteellisesti painottuneen retoriikan tutkimuksen antoisimpia kohteita taas on läpivalaista tapoja, joilla nämä yleisöt ja muut ryhmät tuotetaan tekstiin. Sinänsä kiinnostavaa olisi osoittaa ja analysoida yhteneväisyyksiä esimerkiksi poliittisen retoriikan sekä urheilu- ja dopingretoriikan kansallisuuspuheen välillä.

Dopingkeskustelussa dopingtapauksia tulkitaan ja määritellään erilaisista näkökulmista erilaisten yhteiskunnallisten osakeskustelujen tai diskurssien puitteissa. Esiin nostettu diskursseja voi lähestyä selontekoina, joissa puhujat konstruoivat tapauksille tai ilmiölle erilaisia tulkintakehyksiä. Näissä kehyksissä dopingia saatetaan käsitellä vaikkapa terveystörönä tai eettisenä tai juridisena ongelmana. Tällaiset tulkintakehykset ovat dopingkeskusteluun osallistuvan retorista keinovalikoimaa: niitä saatetaan vaihdella tai käyttää toisiaan tukevinä ja täydentävinä. Diskurssien tasolla dopingpuheessa on kyse ilmiön yhteiskunnallisesta kontekstoinnista, relevanttien yhteiskuntaelämän alueiden assosiativisesta yhdistämisestä dopingiin. Tässä mielessä kaikkia tässä artikkelissa käytettyjä näkökulmia yhdistää vaikutusalan määrittelyn teema: ensinnäkin ongelman vakavuuden ja laajuuden kuvailu, toiseksi tilanteen kokijoiden ja vahingonkärsijöiden osoittaminen sekä kolmanneksi niiden elämäntilanteiden määrittely, joilla dopingtapaus vaikuttaa.

LÄHTEET

AINESLÄHTEET

AL = Aamulehti, Tampere 19.2.–5.3.2001
 HS = Helsingin Sanomat 19.2.–5.3.2001
 TS = Turun Sanomat 19.2.–5.3.2001

KIRJALLISET LÄHTEET

- BERGER, PETER L. – LUCKMANN, THOMAS 1994 [1966]: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. [The social construction of reality, suom. Vesa Raiskila.] Helsinki: Gaudeamus.
- BILLIG, MICHAEL 1987: *Arguing and thinking: A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1995: *Banal Nationalism*. London: Sage.
- BURKE, KENNETH 1962: *A grammar of motives and a rhetoric of motives*. Cleveland: World publ.
- EDWARDS, DEREK 1997: *Discourse and cognition*. London: Sage.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1995: *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.
- 1997: *Miten media puhuu*. [Media discourse, suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard.] Tampere: Vastapaino.
- GERGEN, KENNETH J. 1985: Social constructionist inquiry: Context and Implications. – Gergen, Kenneth J. & Davis, Keith E. (toim.): *The social construction of the person* s. 3–18. New York: Springer-Verlag.
- 1994: *Realities and relationships: Soundings in social construction*. Harvard University Press.
- 2001: *Social Construction in Context*. London: Sage.
- HAKKARAINEN, PEKKA 1992: *Suomalainen huumeeksymys. Huumeausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. Helsinki: Alkoholisäätiö.

▷

- 1998: Sosiaalisten ongelmien määrittely — Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma sosiaalisiin ongelmiin. – Keijo Koskinen & Timo Toivonen (toim.): *Sociologia karttalehtiä* s. 195–209. Tampere: Vastapaino.
- HARRÉ, ROM – GILLET, GRANT 1994: *The discursive mind*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- HEIKKINEN, VESA 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: SKS.
- 2000: Tekstuaalinen pirunnyrkki. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.): *Teksti työnä, virka kielenä* s. 63–115. Helsinki: Gaudeamus.
- HEMÁNUS, PERTTI 1997: *Doping, hyvä vihollinen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisusyksikkö.
- HIIDENMAA, PIRJO 2000: Poimintoja virkakielen rekisteristä. – Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.): *Teksti työnä, virka kielenä* s. 35–62. Helsinki: Gaudeamus.
- 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- HJELM, TITUS 2005: *Saatananpalvonta, media ja suomalainen yhteiskunta*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 55. Helsinki: Helsinki University Press.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- JOKINEN, ARJA 1999: Vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä* s. 126–159. Tampere: Vastapaino.
- KARVONEN, PIRJO 1995a: Missä on taloustehtin ihminen? – Jyrki Kalliokoski (toim.): *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Kieli 9 s. 151–167. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1995b: *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: SKS.
- KITSUSE, JOHN – SPECTOR, MALCOLM 1977: *Constructing social problems*. London: Aldine de Gruyter.
- MÄNTYNEN, ANNE 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Helsinki: SKS.
- O'DONNELL, HUGH 1994: Mapping the mythical: A geopolitics of national sporting stereotypes. – *Discourse & society* 5 s. 345–380.
- PERELMAN, CHAÏM 1996 [1977]: *Retoriikan valtakunta*. [*L'empire rhétorique*, suom. Leevi Lehto.] Tampere: Vastapaino.
- PERELMAN, CHAÏM – OLBRECHTS-TYTECA, LUCIE 1971: *The new rhetoric: A treatise on argumentation*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press.
- POTTER, JONATHAN 1996: *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos. Tampere: Tampere University Press.
- PÄNKÄLÄINEN, SEPPO 1993: *Suomalainen doping*. Helsinki: Hanki ja jää.
- 1998: Urheilujournalismin musta aukko. – Erkki Vettenniemi (toim.): *Piikki lihassa. Unelma puhtaasta urheilusta* s. 52–93. Tampere: Akilles.
- SHOTTER, JOHN 1985: Social accountability and self specification. – Kenneth J. Gergen & Keith E. Davis (toim.): *The social construction of the person* s. 167–189. New

York: Springer-Verlag.

VIRSU, VILLE 2004: Dopingongelman retorinen konstruointi. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

VÄLIVERRONEN, ESA 1996: *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, media ja metsän sairakerptomus*. Tampere: Vastapaino.

WETHERELL, MARGARET – POTTER, JONATHAN 1988: Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. – Charles Antaki (toim.): *Analysing everyday explanation* s. 168–183. London: Sage

RHETORIC IN DISCUSSING SOCIAL PROBLEMS: THE CASE OF DOPING

The writer employs the tools of rhetorical analysis to examine texts in which doping is constructed as a social problem in Finnish society. Using this approach based on the constructionist research tradition, the writer examines rhetorical accounts and ways of conveying meaning which define the target phenomenon. The study data comprises all texts dealing with the subject of doping that appeared in three major daily newspapers (Aamulehti, Helsingin Sanomat and Turun Sanomat) during the period 19 February to 5 March 2001 (excluding the letters pages).

The article first discusses the characteristic features of sports journalism and the generic conventions used in talking about doping, i.e. the socio-cultural context in which the doping debate takes place. Special attention is given to particular opposing views and tensions reoccurring in the texts, such as the rhetorical contrast produced between ‘clean’ sport and the doping world or constructions alluding to the former GDR, and to how these contrastive positions are repeatedly renewed and exploited. The writer then looks more closely at the rhetorical means with which speakers and the public at large are referred to in the texts. For those producing the texts, these identities constructed for individuals and groups constitute rhetorical resources, and these resources are used, adapted and alternated to assemble arguments and texts that are as convincing as possible in the given speech situation. Value is conferred on the group constructions that emerge, which focus on the sports elite and the general public who follows sports, or on the positions of speakers characterised as Finns and armchair sports fans, and these group constructions are used in different ways. For the most part, the speakers identify with what is being positively valued or present it as their own reference group, and disassociate themselves from what is negatively valued, at the same time inviting or imploring readers to share in this position and self-categorisation. Finally, consideration is given to the various discourses and interpretive frameworks used in the doping debate by identifying the viewpoints, themes and principles of argumentation used by those who set out to define the doping problem. From this standpoint the writer concludes that the doping debate is characterised especially by

▷

an approach appealing to Finnishness and the nation's collective experience, and by financial, health and moral discourses, a discourse criticising the artificiality of sport, and by talking in a way that infers the need for a legal redefinition of doping.

There are many different discourses present in the doping debate, and so each speaker's room for manoeuvre is quite considerable. In analysing the data, the writer attempts to bring together the theoretical perspective of social constructionism and the methods of linguistic analysis, and thus to demonstrate the benefits that arise or could arise from the use of this approach. ■

Sähköposti: *ville.virsu@utu.fi*